

Localități catolice (de sorginte maghiară) din preajma orașului Roman

O apartenență culturală comună a localităților din preajma orașului Roman (care – deși, în prezent, în marea lor majoritate sunt românizate – dar în trecut vorbeau dialectul maghiar din Câmpia Transilvaniei) este semnalată și de faptul că printre caracteristicile lor de autoidentificare nu menționează prea des pierderea de limbă.

Săbăoanii declară, despre ei înșiși, destul de frecvent că în sat, cu toții sunt catolici, „numai învățătorii sunt valahi. Căruța săbăoanilor avea osie din lemn, de aceea am fost porecliți cei cu osie de lemn”, ceea ce era un fel de batjocură a stării lor relativ nevoiașe. Pentru a se identifica folosesc o diferențiere precisă față de celelalte sate ceangăiești: „cei de la Pildești sunt chiaburi (bogătan),” posedă multe pământuri și își bat joc de noi. Sunt și deștepți și au ce le trebuie. Tămășenii vorbesc limba valahă și sunt bătăuși. Mai putem spune că aceștia care stau pe povârniș, cu toții, sunt bătăuși. (Săbăoanii îi denumesc pe locuitorii satelor de pe coastele din preajma luncii Siretului: *cei de la povârniș* – Răchiteni, Adjudeni, Tămășeni)

Și ceangăii din Pildești fac deosebire vădită între ei și cei din jur. Se consideră mai presus decât aceștia: „Cei de la Pildești sunt oameni cu alte maniere. După portul popular, oamenii din Pildești se distingeau de ceilalți. Nu-i laud, cum face țiganul cu propriul cal, dar aveau portul altfel, mai frumos. Dacă undeva era o întrunire, îi puteai diferenția pe cei de la Pildești. Cei de la Săbăoani sunt mai chefuitori, ei iau lucrurile altfel. Cei de la Corhana se amestecă printre valahi. Cei de la Tămășeni nu știu ungurește, dar sunt oameni falnici, ambițioși. Cei de la Gherăești sunt oameni harnici, dar și lor le place băutura. Cei de la Iugani sunt oameni buni, sunt maghiari în totalitate. Sunt buni și cei de la Butea, ambițioși. Și cei de la Tețcani”.

Ceangăii din Butea, cei care și-au lepădat limba maghiară de aproape o sută de ani sunt porecliți de către vecinii lor „cur gol”, însă nici ei nu se lasă mai prejos în a-și exprima părerea – nu tocmai măgulitoare – despre locuitorii satelor vecine catolice. Îi numesc și ei cu porecla *osieri de lemn* pe cei de la Săbăoani. Locuitorii catolici din Răchiteni sunt numiți *cepari* de buteni. Adjudenii sunt considerați oameni iuți și harnici, porecla lor fiind: *adjudeni iuți*. Dacă mai poposim la Butea, aceștia îi numesc *moghiori* pe iugani, iar pentru că cei de la Buruienești sunt săraci, porecla lor este *flenderoși* (zdrențăroși), cei de la Oțeleni sunt *pădurari* pentru că au păduri întinse, iar cei de la Miclăușeni (care în majoritatea lor sunt de religie ortodoxă) sunt porecliți *țigani flenderoși*, cei de la Tămășeni sunt *fuduli săraci*, sunt numiți *unguri* și maghiarii mutați din Săbăoani la Traian. Locuitorii de la Rotunda au următoarea poreclă ritmată: *La Rotunda, la Rotunda, mămăliga*.

Fetele de la Buruienești și cele de la Tămășeni, când au mers la scăldat la Siret, nu prea s-au cruțat. Versul de poreclă a fetelor din Buruienești suna astfel: Fetele din Tămășeni / Sunt iernate cu strujeni / Și-norate cu tărățe, / Le curg ochii ca la mâțe. / Iar răspunsul celor din Tămășeni: / Fetele din Buruienești / Poartă cocuri boierești, / Cocul lui / Ca la fundul porcului.

Din cele prezentate mai sus prind contur câteva caracteristici ale diviziunii maghiarilor din preajma orașului Roman. Și, anume, excelența locuitorilor de la Pildești care se consideră mai distinși decât cei din satele vecine, recunoscută și de locuitorii celorlalte sate: săbăoanii afirmă că sunt mai sărmani, au pământuri mai puține. Locuitorii din Săbăoani și ai satelor aflate spre nord (Iugani, Chițcani, Gherăești) consideră ca un grup aparte pe locuitorii satelor aflate pe coastele din preajma luncii Siretului, pe cei de la povârniș, vestiți producători de legume. Se ține cont că maghiarii ceangăi din Săbăoani și Pildești într-o oarecare măsură și-au păstrat limba lor maternă maghiară, dar și faptul că în cele mai multe sate catolice din preajma orașului Roman limba maghiară a pierit acum 3-4 generații.

Gherăești: comuna se află în județul Neamț, pe malul stâng al râului Moldova, la nord spre Roman. Evoluția demografică: 61 de locuitori (în 1761), 2435 (în 1898), 2227 (în 1930), 4765 (în 1992). Situația etnică: 876 maghiari (în 1898), 3 maghiari (în 1930). Religia: 61 romano-catolici (în 1761), 1804 rom.-cat. și 423 ortodocși (în 1930), 4314 rom.-cat. și 439 ort. (în 1992). Potrivit tradiției numele comunei are ca etimologie numele unui locuitor: Bîró, într-o sursă din 1446 numele are varianta de Biraesti. La sfârșitul sec. 19 crucile din cimitir au avut inscripție maghiară: *It nyug Szik az urban Istoc Kata élt 80 estendöt 1886* (Aici zace răposata în domnul Istoc Kata a trăit 80 de ani 1886). După părerea lingviștilor, atunci o parte a locuitorilor catolici de aici încă mai vorbeau dialectul maghiar al celor proveniți din Câmpia Transilvaniei. În a doua jumătate a sec. 18 este filiala Săbăoanilor, prima sa biserică, datată, a fost construită în 1762, purtând hramul Sfintei Cuminecături. Are plebanie proprie din 1868, biserică nouă de piatră provine din 1897, cea actuală din 1986. Ține pelerinajul de Ziua Domnului.

Primele grupuri de coloniști au sosit la Gherăiești la începutul secolului al 18-lea. Potrivit tradiției vatra satului în trecut se întindea cu 800-1000 m mai la vest de matca actuală. În statisticile catolice vechi apare prima dată cu denumirile Birește și Girește, într-un raport anonim provenit probabil din 1745, în care sunt înșirate bisericile catolice din Moldova. Potrivit acestei surse, în vremea respectivă aici au viețuit 13 familii catolice. Într-un raport din 9. apr. 1762 Pater Ioan Hrisostomul Dejoannis a notat aici

18 familii catolice și 62 de suflete. Pe atunci încă nu dispunea de biserică, frecventând slujbele religioase din Săbăoani. În anul 1872 avea o biserică de piatră, la 9 sept. 1907 au sfințit o altă biserică. Parohia de sine stătătoare provine din 1868. Recent biserica a fost augmentată, absida veche primind un transept nou. La sfârșitul anului 1993 în comună au trăit 1239 de familii catolice, însumând în total 4377 de suflete. Limba maternă maghiară și-au pierdut-o într-un răstimp mai scurt decât săbăoanii, dar în condiții la fel de zbuciumate. Vestita scrisoare comună a ceangăilor din 1671, trimisă Vaticanului de cele cinci sate a fost semnată și de ei, în care se spune: „împiorăm cu umilință Preamăritul și Sfinția Dumneavoastră ca să aveți bunătatea de a ne trimite preot maghiar pentru că altfel suntem nevoiți de a comite fapta trecerii la schisma valahilor și de a asculta episcopii lor”. În 1831 împreună cu cei de la Săbăoani sunt și ei printre aceia care s-au împotrivit chemării rușilor la înrolare în armată să lupte pentru alungarea turcilor din nordul Moldovei. Ceangăii au pretins să le fie arătat și ordinul regelui Ungariei pentru că altfel nu se supun chemării la înrolare. Nenorocul lor era că nu dispuneau de preot sau de un dregător de încredere care să le explice adevăratul scop și trăiau – bieții de ei – în crezul fals că o să le fie promovați copii ca soldați ruși.¹ „În 1878 este sat cu biserică, filiala Săbăoanilor, potrivit schematismului anual din 1875 limba în care se practică religia este cea maghiară și cea română.² Cu ocazia vizitei lui Domokos Pál Péter, în 1930, încă „se vorbește limba maghiară”, însă, cu ocazia recensământului, numai 4 persoane s-au identificat ca având această limbă maternă. În cimitirul vechi încă pot fi aflate cruci cu inscripție maghiară, de ex. „*Itt nyugszik az Úrban kimúlt boldogult Timár Mihály hitvese, Margita, élt 52 évét, kimúlt 1882-dik. (Aici zace răposata în Domnul soția fostului Timár Mihály, Margita, a trăit 52 de ani, s-a prăpădit în 1882)*”. În mai multe denumiri de porțiuni de hotar s-a păstrat o toponimie maghiară: *Hátas, Malom kapuja, Nagy lonka, Nagymál, Patak útja, Szállás, Tankó kapuja, Temető, Tyukászat* etc. La fel și din numele de persoane se poate deduce etnia purtătorului: *Antal, Chericheș* (Kerekes), *Farcaș* (Farkas), *Frențo* (Ferenci), *Husariu* (Huszár) și așa mai departe. Despre portul lor popular un etnograf român afirmă: „*motivele de pe cămășile lor nu sunt românești*”³

Bărgăuani. Comună în județul Neamț, spre apus de orașul Roman, în valea pârâului Valea Neagră. Evoluția demografică: 813 de locuitori (în 1898), 1327 (în 1930), 1357 (în 1992). Situația etnică: 135 maghiari (în 1898), în statistici nu figurează maghiari în 1930. Religia: 53 romano-catolici (în 1761), 541 rom.-cat. (în 1851), 814 rom.-cat. (în 1898), 984 rom.-cat. (în 1930), 1055 rom.-cat și 302 ortodocși (în 1992).

Potrivit tradiției orale, satul a fost înființat de un oarecare Borgó István, „iar în acele vremuri avea doar trei locuitori: un secu, un ceangău și un valah.” După Lükő Gábor, satul ar fi fost înființat de către coloniști sosiți de prin părțile Bărgăului, din județul Bistrița-Năsăud, de aici derivă numele. Cândva locuitorii vorbeau dialectul maghiarilor din Câmpia Transilvaniei. Localitatea a fost înființată în secolul al 14–15-lea, prima atestare provine din 1542. Nu ni s-a păstrat nicio dată din secolul al 17-lea, iar următoarea sursă provine numai din anul 1761. Locuitorii trebuie

să fi fost „răzeși” (részes) țărani liberi, pentru că nu plăteau biruri chiar și la începutul secolului al 19-lea. La mijlocul anilor 1800 locuitorii ceangăi și emigranții maghiari vorbeau limba maghiară. Limbile folosite în biserică în anii 1851 și 1875 erau: limba maghiară, limba română și limba germană. Potrivit *Dicționarului geografic al județului Neamț*, editat în 1895, în comună au existat 210 familii, iar două treimi erau de etnie maghiară.⁴ Sursele de la începutul secolului al 20-lea ne înștiințează despre unii locuitori care cunosc limba maghiară, în 1932: „în sat se vorbește îndeajuns limba maghiară”, dascălul (cantorul) câteodată mai rostește unele rugăciuni în limba maghiară, chiar și în 1970 cei mai în vârstă din sat cunoșteau încă limba maghiară. În anii 1770 este filiala Săbăoanilor, în perioada 1781–1894: filiala bisericii din comuna Talpa. În prima jumătate a secolului al 19-lea are biserică, purtând hramul Mariei Magdalena. Pe la mijlocul secolului este filiala Hălăuceștilor. În 1894 se înființează plebania, se construiește chiar o biserică nouă, însă este destul de rar frecventată de preoți. Preotul iezuit german Herdent, cel care slujește în anii 1910, pentru a fi în favoarea credincioșilor săi, învață limba maghiară. După părerea lui Lükő Gábor, diadema purtată de femeile din sat în 1930 „prezintă un caracter moldovenesc maghiar.”⁵ Potrivit datelor lui Tánzos Vilmos, în 1996, din totalul populației de 1357 persoane numai 78% au religia romano-catolică (1055 suflete) și numai 3% dintre ei înțeleg limba maghiară, în 2009 numărul catolicilor a scăzut cu 100 și nimeni nu mai știe limba maghiară.

Breza. Sat aparținător comunei Bărgăuani, în valea pârâului Valea Mare, afluent dinspre dreapta al râului Moldova. Numele în limba română înseamnă: felinar (cal cu semn alb pe frunte).

Evoluția demografică: 76 de locuitori (în 1898), 162 (în 1930), 206 (în 1992). Situația etnică: 19 maghiari (în 1898), „mai vorbesc limba maghiară” (în 1930). Religia: 62 romano-catolici în 1842, 76 rom.-cat. (în 1898), 162 rom.-cat. (în 1930), 202 rom.-cat. (în 1992). Ar fi fost fondat în secolul al 18-lea de către refugiații maghiari ai satelor aflate în valea Siretului, dinaintea năvălirii tătarilor din anul 1759. Auner citează pentru prima oară datele lui Hrisostomus Dejoannis, că în sat au ajuns și grupuri de secu refugiați după Siculicidiumul din 1764.⁶ În prima jumătate a secolului al 19-lea este filiala Hălăuceștilor, iar în a doua jumătate a secolului respectiv aparține plebaniei din Talpa. În secolul al 20-lea este filiala Bărgăuanului. Potrivit Dicționarului geografic al județului, la sfârșitul anilor 1800 „încă se mai vorbea limba maghiară.”⁷ Pe baza constatărilor lui Domokos Pál Péter, la începutul anilor 1930 copiii care se jucau pe stradă vorbeau încă în limba maghiară.⁸ Începând cu 1991, din nou, este filiala bisericii din Talpa. Mult timp nu dispunea de biserică, preotul ținea slujbele la case particulare. Biserica a fost construită doar în 1990, cu hramul Reginei Ghirlandei de Trandafiri.

Butea. Comună în județul Iași, pe malul stâng al Siretului, între Roman și Târgul Frumos. Evoluția demografică: 850 locuitori (în 1851), 1744 (în 1898), 1853 (în 1930), 3668 (în 1994). Situația etnică: în secolul al 19-lea se mai vorbea limba maghiară, în 1851 limba folosită în biserică era limba maghiară și română. Până la sfârșitul secolului al 19-lea s-au românizat nu însă în religie și în identitatea lor etnică. Religia: 1472 romano-

catolici (în 1898); 1802 rom.-cat. și 51 ortodocși (în 1930); 3764 rom.-cat. (în 1997). Prima atestare în scris a localității provine din 1803. Locuitorii maghiari provin probabil din satul vecin, Miclăușeni. Satul, potrivit tradiției orale, a fost înființat de către băjenari, numele de familie Bejan s-a păstrat până în zilele de azi. Prima atestare e din 1850. Potrivit Dicționarului român din 1898, locuitorii satului sunt de etnie maghiară, mulți dintre ei practică un meșteșug oarecare: sunt dogari, rotari, etc. Lingviștii îi includ printre „ceangăi”. Statistica din 1930 ține în evidență doar un singur maghiar, iar azi numai în amintirea celor mai bătrâni s-a păstrat identitatea limbii materne maghiare de odinioară. În anii 1970 Bejan Mihai, originar din Butea, mi-a povestit că în toamna anului 1956 au ascultat febril emisiunile Europei Libere românești cum luptă „frații lor maghiari împotriva sovieticilor”. Plebania sa a fost înființată în anii 1850 de către episcopul De Stefano, care, în pofida împotrivirii boierului local, l-a numit în fruntea parohiei pe preotul Angelus Orsini. Între 1923–1933 aici a slujit ca preot Ioan Ferent, renumitul istoric al ceangăilor, autorul cărții: *Cumanii și episcopia lor*. Între anii 1977–1980 au construit o biserică nouă, mai spațioasă, purtând hramul Sfintei Treimi.

Hălăucești. Comună în județul Iași, spre nord de orașul Roman, între Siret și râul Moldova. Denumirea provine din cuvântul maghiar: halas (bogat în pești). Prima atestare scrisă: din 1520. Locuitorii de religie romano-catolică (și de etnie maghiară) populează partea deluroasă a comunei, iar românii ortodocși s-au stabilit în vale, fiecare confesiune dispunând de biserică și cimitir. Numărul locuitorilor maghiari de origine medievală în decursul secolului al 18-lea a fost sporit de grupuri de secui sosiți din Transilvania. Prima sa biserică a fost construită din lemn în 1758 și a purtat hramul Nașterii Maicii Domnului. Până la înființarea plebaniei (în 1780) era filiala Săbăoanilor. Locuitorii și-au sporit subzistența datorită muncilor agricole și prin practica unor meserii: fabricarea de căruțe, roți, sănii, etc. Evoluția demografică: 1500 de locuitori (în 1890), 2637 (în 1930), 4967 (în 1992). Religia: 2153 de romano-catolici (în 1930); 4965 rom.-cat., 969 ort., 2 advent. (în 1992). Limba folosită cu ocazia slujbelor în anul 1851: limba maghiară și română, începând cu 1875: numai limba română. În 1902: locuitorii sunt catolici, vorbesc limba română, se declară „unguri”. Între anii 1900–1948 a funcționat aici un seminar catolic franciscan, începând cu 1923 s-a deschis școala de cantori, pentru ca cei pregătiți aici să înlocuiască cantorii maghiari care au funcționat până atunci în satele catolice din Moldova. În decursul secolelor aici au slujit doar preoți străini, din zecii de preoți cunoaștem doar unul singur de etnie maghiară: Kónya József, cel care a slujit în perioada 1826–1829. Din 1924 aveau și presă pentru editarea cântecelor religioase traduse din limba maghiară în limba română, contribuind și pe această cale la accelerarea asimilării maghiarilor catolici din Moldova. Hălăuceștii era deci un cuib al românizării maghiarilor din Moldova, o citadelă a preoțimii catolice șovine din acest ținut. Nu e de mirare că aici numai o parte a toponimelor maghiare s-au păstrat: *Drága, Hátas, Katona, Kereszt dombja, Patak, Posta útja stb.*⁹

Nisiporești. Spre nord de Roman, azi aparține centrului comunei Botești. „Sat arhaic de răzeși (țărani liberi) maghiari ale

cărora proprietăți au fost încetul cu încetul acaparate de boieri prin procese sau alte mașinații samavolnice, iar foștii proprietari împinși în stare de iobăgie. Satul este un centru principal al năzuințelor de românizare a bisericii catolice moldovene. Chiar și primul născocitor al originii române a ceangăilor, Iosif Petru Pal, aici s-a născut” – ne înștiințează Gazda László.¹⁰ Denumirea provine de la un proprietar din vremea lui Alexandru cel Bun, Nisipur, ale cărui latifundii au fost împărțite între moștenitori, iar aceștia s-au sărăcit în procese lungi și nu tocmai cinstite. Moșia de odinioară în a doua jumătate a secolului al 18-lea ajunge în proprietatea descendenților unui trezorier, pe nume Teoder Boul sau Bour, cel care îi alungă de pe moșie pe foștii proprietari care au pierdut procesul, în locul lor colonizând secui fugiți din Ardeal înaintea înrolărilor forțate în armatele de grăniceri ale Mariei Tereza. Această istorie înjghebată pe de o parte din tradițiile orale, pe de altă parte din surse documentare, a dus la situația ca, la sfârșitul secolului al 19-lea, potrivit statisticilor românești oficiale, cele 134 familii din sat să fie în exclusivitate maghiare.¹¹

Catolicii sunt menționați prima dată în secolul al 18-lea. Potrivit schematismului din 1850 al Misiunii, prima biserică catolică din sat a fost ridicată în 1846, cea prezentă este din anul 1900 și poartă hramul Înălțării în Ceruri. Are plebanie de sine stătătoare din 1957. În anul 2005 era locuit de 734 familii și 2317 de suflete catolice. Este satul natal al numitei Antal Veronika, cea care la 24 august 1958, în drum spre casă, după slujba ascultată în biserica din Hălăucești a fost atacată de un flăcău și – fiindcă s-a împotrivit siluirii – a fost omorâtă cu 42 lovituri de cuțit. „Veronica, cea care și-a apărat neprihănirea chiar cu prețul vieții sale, este venerată de atunci ca o sfântă de consătenii săi.” La 22 sept. 2018 a avut loc beatificarea, iar la 25 noiembrie, Petru Gherghel, episcopul din Iași de atunci, la misa celebrată cu colaborarea a 40 de preoți la Nisiporești a anunțat demararea procesului de sanctificare a acesteia.

Rotunda. La nord-est de Roman, pe terasa malului stâng al Siretului, la afluența pârâului Albuja. Sat aparținător comunei Doljești. Prima atestare în scris din 1792, pe când se aflau aici 12 case catolice cu 58 de credincioși. Predecesorii locuitorilor de azi s-au așezat aici, pe moșia boierului, venind din satele maghiare moldovene mai vechi, în circumstanțe nu tocmai pașnice pentru că o plângere a doljeștilor din 1776 îi învinuiește pe maghiarii din Miclăușeni că s-au stabilit pe un asemenea loc de pe moșia mănăstirii care nu e tocmai potrivit pentru construirea căminelor.¹² Pe baza unor înștiințări ulterioare, locuitorii catolici din localitate sunt „unguri”,¹³ filiala plebaniei adjudene, ținea pelerinajul în ziua Sfintei Treimi. Biserica a fost reconstruită în 1891 și poartă hramul Sfântului Francisc. Este plebanie de sine stătătoare din 1969. În 2005 în sat trăiesc 518 familii și 1654 de credincioși catolici.¹⁴

Sârbeștii lui Talpa. Sat din județul Neamț, comuna Bârgăuani, pe malul drept al râului Moldova, în valea pârâului Valea Neagră, spre nord-vest de Roman. Prima atestare în scris: din 1479. Locuitorii săi maghiari s-au refugiat aici în anii 1750–1760 din satele aflate în valea Siretului. Evoluția demografică: 111 de locuitori (în 1761), 415 (în 1800), 192 (în 1851), 450 (în 1890), 397 (în 1912), 622 (în 1930), 330 (în 1992). Religia: 111 roma-

no-catolici (în 1761), 140 rom.-cat. (în 1842), 185 rom.-cat. (în 1902), 275 rom.-cat. (în 1930), 193 rom.-cat. și 137 ortodocși (în 1992), 313 rom.-cat. (în 2004). Situația etnică: pe baza înștiințării lui Jerney János: „este locuit de maghiari și secui.”¹⁵ În secolul al 19-lea, încă, vorbesc limba maghiară. Lepădarea limbii maghiare s-a produs la începutul secolului al 20-lea. Din punct de vedere al organizării vieții religioase: în 1770 este filiala Săbăoanilor, la începutul secolului al 19-lea, a Hălăuceștilor, în 1838 a Răchitenilor, în 1843 a devenit parohie-mamă, în 1894 este plebanie. În 1991 a devenit dieceză, purtând hramul Sfântului Petru și Pavel, cu două filiale: Breaza și David. Prima sa biserică a fost construită în anii 1760, cu hramul Sfântului Petru și Pavel. E renovată în 1813, în 1844 se construiește o biserică nouă, iar între anii 1980–1987 este construită biserică actuală. În 1844 încă se mai vorbește limba maghiară, în 1857 limba plebaniei în primul rând este limba maghiară, după aceea limba valahă, iar în familiile orășenești: limba germană. În 1902 cunosc la fel de bine limba maghiară, cât și limba română. Potrivit unei surse din 1932, cunosc limba maghiară numai acei localnici, care s-au mutat aici din Bărgăuani.

Tămășeni. Comună în județul Neamț, spre nord-est de Roman, între râul Moldova și Siret. Numele provine de la al unei persoane maghiare: Tamás. Prima datare din 1449. Locuitorii comunei maghiare au semnat scrisoarea vestită a săbăoanilor, în care își mărturisesc etnia lor maghiară și imploră trimiterea preoților cunosători ai limbii maghiare. La sfârșitul secolului al 17-lea populația comunei a pierit sau a părăsit locul. Pe la mijlocul secolului al 19-lea comuna este proprietatea mănăstirii ortodoxe din Galați și are loc o colonizare masivă. Solul mănăstirii din localitate este prielnic cultivării legumelor pentru piețele orășenești. Dezvoltarea demografică: 64 de locuitori (în 1641), 70 (în 1646), nelocuit în 1682, 200 (în 1744), 147 (în 1761), 200 (în 1770), 515 (în 1842), 800 (în 1844), 854 (în 1851), 1091 (în 1860), 1060 (în 1890), 1495 (în 1912), 1661 (în 1930), 3879 (în 1992). Religia: de la sec. 17 până la mijlocul sec. 19 majoritatea locuitorilor erau de religie romano-catolică, 762 de romano-catolici (în 1858), 1093 rom.-cat. (în 1899), 1628 rom.-cat. (în 1930), 3858 rom.-cat. și 21 ortodocși (în 1992), 4210 rom.-cat. (în 2004). Situația etnică: în 1597: „locuitorii de etnie maghiară și de rit romano-catolic”, în 1644: sat maghiar catolic, în 1844: „bătrânii satului mai vorbesc limba noastră.” (Jerney); în 1875: slujba religioasă de limba maghiară și română, în 1902: după Weigand: „sunt ceangăi”, în 1930: 290 locuitori de limbă maghiară, 638 locuitori de etnie maghiară.¹⁶ Din filiala Săbăoanilor în 1738 a devenit plebanie, registrul matricol este condus din 1763. Din 1850 e din nou parohie, având hramul Regina Sfânta Marie, limba slujbelor religioase în 1858 și 1875: maghiară și română. În jurul anului 1640 are ca templu o capelă închinată Sfintei Cruci, în 1643: biserică de lemn acoperită cu paie închinată Fecioarei Maria, în 1646: „capelă zidită cu arhitectură primitivă, acoperită cu paie, închinată Sfântului Nicolae”, în 1682 biserică mică s-a dărâmat. La sfârșitul sec. 17 se construiește o capelă mică, închinată Sfântului Ioan Botezătorul, în 1850, după renovare poartă hramul Reginei Fecioara Maria. La 11 sept. 1872 biserică, împreună cu locuința cantorului vor fi distruse de un incendiu, iar „ceangăii maghiari” din Buruie-

nești adresează o scrisoare Societății Sfântului Ladislau, în care solicită ajutor pentru construirea unei biserici noi. Construcția a fost demarată în 1875, iar biserică nouă este din piatră. Între 1956–1960 se va construi o nouă biserică, iar din 1991 călugărițele aparținând ordinului milostiv de Campostrini au desfășurat aici o activitate caritativă. Tămășenii aparține ceangăilor de nord, care au ca preocupare tradițională cultivarea legumelor, iar în prezent tot mai mulți fac navetă în uzinele din Roman, sau se angajează în munci din străinătate.¹⁷

Tupilați. Comună în județul Neamț, spre nord-vest de Roman, pe malul drept al râului Moldova, la afluența cu pârâul Valea Albă. Locuitorii s-au stabilit aici după 1750, în a doua jumătate a secolului al 19-lea, marea lor majoritate având îndeletniciri meșteșugărești în domeniul prelucrării lemnului, al confecționării mobilei. Locuitorii romano-catolici sunt de origine secuiască.¹⁸ La începutul secolului al 20-lea au vorbit atât limba maghiară, cât și limba română, însă pe la mijlocul secolului și-au pierdut limba maternă maghiară. Evoluția demografică: 1144 de locuitori (în 1890), 1400 (în 1912), 1651 (în 1930), 1833 (în 1992), 2642 (în 2004). Religia: 68 romano-catolici (în 1842); 92 rom.-cat. (în 1874); 90 rom.-cat. (în 1890); 166 rom.-cat. (în 1930); 310 rom.-cat. (în 1966); 239 rom.-cat., 1584 ortodocși, 10 credincioși, de rit creștin vechi (în 1992). În secolul al 19-lea satul este filiala comunei Talpa, la începutul secolului al 20-lea a Bărgăuanului, începând din 1962: a Nisiporeștilor. Din 1994 are statut de semi-plebanie, aflându-se sub tutela Nisiporeștilor. Biserica romano-catolică este datată din 1904, în 1930 au construit o biserică nouă în amintirea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, iar ultimul templu a fost construit în 1955 din cărămidă, pe fundament de piatră și beton.¹⁹

Traducere: Bartha György

Lectură: Ion Nete

1. Jerney János *Keleti utazása a magyarok őshazája kinyomozása végett 1844-ben*. Pest, 1851. 109.
2. Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Budapest, 1987. 117.
3. Ciocan, I. N.: *Monografia creștinilor catolici din județul Roman. După date culese în 1903–1904*. Roman, 1924. 56.
4. Gheorghiu, D. Constantin: *Dicționarul geografic al județului Neamț, la anul 1880*. SNG. București, 1895. 34.
5. Lükó Gábor: *Moldvai csángók I. Néprajzi füzetek* 3. Budapest, 1936. 172.
6. Auner Károly: *A romániai magyar telepek történeti vázlat*. Temesvár, 1908. 15.
7. Gheorghiu o. c. 84.
8. Domokos 1987. 249.
9. Doboș, Danuț – Văcariu, Ștefan: *Hălăucești, sat de veche tradiție cultural-religioasă*. Sapienția, Iași, 2004. 190.
10. Gazda László: *Csángómagyar falvak II. Moldvai magyar vonatkozású települések történeti tára*. Nap Kiadó, Budapest, 2010. 268.
11. Condrea, Petru: *Dicționarul geografic al județului Roman*. Tip. Thoma Basilescu, București, 1891. 82.
12. Gabor, Iosif: *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*. Ed. Conexiuni, Bacău, 1996. 413–414.
13. Sunt maghiari – Condrea o. c. 1891. 117.
14. Almanahul Presa Bună, 2005. 333.
15. Jerney 1851. 214.
16. Domokos 1987. 317.
17. Lükó o. c. 1936. 170.; Domokos o. c. 1987. 55.; Gazda László: *Csángómagyar falvak III*. Nap Kiadó, Budapest, 2011. 156–163.
18. Jerney o. c. 1851. 252.
19. Domokos o. c. 1987. 103., Lahovari et al. 1904. 659.